

Programa de Patrimoni Ciutadà d'ús i gestió comunitàries

Novembre 2017

JORNADA
21 de novembre 2017
Calabria 66, BCN

Ajuntament de
Barcelona

Programa de Patrimoni Ciutadà d'ús i gestió comunitàries

01. Context

A la ciutat de Barcelona existeix, des de fa dècades, una demanda creixent per part de la ciutadania de disposar d'espais i recursos gestionats de forma participativa des de la comunitat a través de la cessió de patrimoni públic. Aquesta demanda s'ha anat cobrint amb diferents polítiques, com la Gestió Cívica (que, a més de la cessió de patrimoni implica una gestió indirecta d'un servei públic), el Pla BUIIS o la cessió de patrimoni a entitats sense ànim de lucre, però les iniciatives existents avui en dia no responen a tots els reptes plantejats per la voluntat de la ciutadania d'intervenir de forma comunitària en l'ús i la gestió de béns i serveis públics. En aquest marc, el reclam de les comunitats ha estat de més capacitat d'autonomia i autogestió per part d'entitats i col·lectius ciutadans, tendint a un model de coresponsabilitat entre les comunitats i la institució en la gestió d'allò públic. Un reclam que suposa una oportunitat per la construcció d'institució des de baix, a partir de la **intersecció entre allò comú i allò públic**.

És en aquest marc que l'Ajuntament de Barcelona impulsa al 2016 el *Programa per al desenvolupament territorial dels espais comuns urbans*, i al 2017 la posada en marxa del **Programa de Patrimoni Ciutadà d'ús i gestió comunitàries**, partint de la consideració que **"allò públic" pot esdevenir "allò comú"** a partir de promoure noves formes d'interacció entre la institució pública municipal i iniciatives ciutadanes comunitàries, basades en el reconeixement del dret a la gestió i l'ús comunitaris d'allò públic per part de la ciutadania.

Aquesta proposta, lluny de ser específica de la nostra ciutat, té nombrosos precedents en el nostre entorn, i arreu del món. Són pràctiques en les que grups de ciutadans s'associen i cooperen per tal d'agregar interessos comuns al marge de, o en col·laboració amb els poders públics per tal de donar resposta a problemes col·lectius des de la pròpia acció (és a dir des de l'autogestió) i trobar alternatives a la forma habitual en que o bé l'estat o bé el mercat proveeix aquests recursos. Així doncs, tenint en compte que tant les solucions des del govern com des del mercat no cobreixen les expectatives o necessitats de part de la població, observem com grups ciutadans assumeixen la iniciativa, construint col·lectivament respostes a les necessitats que detecta la pròpia ciutadania, i hi responen, de forma adaptada, als seus interessos. Agrupem aquests fenòmens sota el terme de **comuns urbans**.

01.1 Què son els béns comuns urbans?

La històrica noció de béns comuns ha passat a ser un dels conceptes més utilitzats a l'hora d'establir propostes alternatives de la vida en comú, també a les ciutats. El terme s'ha utilitzat per reivindicar la naturalesa comuna de certs recursos com l'aigua, així com per destacar formes de gestió que van més enllà de la clàssica divisió públic/privat i als seus actors principals (estat, empreses, individus).

Parlem doncs de béns que pertanyen a la comunitat, amb forts lligams socials i arrels locals, i solidaris a nivell intergeneracional; i de béns gestionats a través d'un govern participat i democràtic, que venen a donar un renovat protagonisme a les diferents col·lectivitats.

Per tant, no parlem només de recursos importants per a la vida urbana sinó també de la imbricació d'aquests recursos amb una comunitat activa de referència i d'un específic règim de gestió i de govern que es caracteritza per la participació directa de la ciutadania en un procés d'autoregulació compartit, compromès a garantir el gaudir col·lectiu i la seva preservació en benefici de generacions futures. Lluny d'entendre aquestes pràctiques com a substitutives de, o confrontades a, la gestió pública, es constitueixen en impuls de pràctiques ciutadanes allà on existeixin. Són pràctiques que esdevenen laboratoris ciutadans de democràcia, oferint eines i capacitat a les comunitats que puguin derivar en un apoderament de les mateixes. Parlem doncs de la reinvençió del model de gestió d'allò públic (o d'una part d'allò públic), de forma que la gestió dels béns i la provisió de serveis per part de l'administració pública es complementi perfectament amb l'acció d'aquestes comunitats. El resultat final és la creació de nous tipus d'institucions polítiques i socials, una nova forma de fer i ser institució pública. L'impuls, suport i acompanyament, des de l'Ajuntament de Barcelona, d'aquestes pràctiques, afavoreix per tant la creació d'una nova institucionalitat comunitària. Es tracta de fomentar el devenir comú d'allò públic, així com l'esdevenir institució d'allò social.

02. Antecedents

L'any de 2016 la direcció de democràcia activa i descentralització, de la Regidoria de Participació i Territori, va iniciar el **Programa per al desenvolupament territorial dels espais comuns urbans**, amb els següents objectius estratègics i actuacions previstes:

- *Creació d'un marc legal per l'acompanyament i reconeixement dels comuns urbans que reconegui el marc de la gestió públic - comunitària.*
- *Reconèixer pràctiques que ja s'estan donant a la ciutat i que no tenen un marc legislatiu que asseguri la seva continuïtat.*
- *Impulsar o consolidar projectes d'autogestió de comuns urbans sota certs principis d'autonomia i proposar polítiques públiques que parteixen de la seva relació amb les demandes socials de les organitzacions.*
- *Generar prototips de gestió comunitària de serveis públics on experimentar la cogestió públic - ciutadana.*
- *Dissenyar i implementar una forma de propietat "d'allò comú" que respongui i doni cobertura a les pràctiques comunitàries ja existents a la ciutat.*

- Establir els criteris sota els quals han de respondre aquests comuns urbans en tant transparència, democràcia, accés, etc.

- Definir les infraestructures i programes per a l'acompanyament de les pràctiques comunitàries i per a enfortiment ciutadà.

Els resultats de la primera fase de treball es van veure reflectits en dos documents que fixen el marc conceptual i jurídic, així com propostes de línies de treball, i han cristal·litzat en la posada en marxa del Programa de Patrimoni Ciutadà d'ús i gestió comunitàries.

03. Programa de Patrimoni Ciutadà d'ús i gestió comunitàries

El Programa de Patrimoni Ciutadà d'ús i gestió comunitàries té com a **objectiu** “donar suport, impulsar i consolidar l'ús i la gestió comunitària de béns públics municipals, a través de la construcció d'un marc institucional i normatiu que permeti reconèixer i promoure experiències ciutadanes d'ús comunitari d'allò públic”.

Entenem Patrimoni Ciutadà com el conjunt de locals, immobles, equipaments o espais públics susceptibles de ser cedits per un ús i gestió comunitàries.

I entenem ús i gestió comunitàries com les utilitats i les estructures de governança, democràtiques i obertes, de les que es doten alguns projectes, de manera que el seu ús i gestió estan guiats o orientats per l'arrelament al territori, l'impacte i el retorn social del projecte, la democràcia i la participació, i la prioritat en la cura de les persones, els processos i l'entorn (veure punt 3.2 d'aquest document).

El programa passa per assolir els següents **objectius estratègics**:

- Reconèixer, posar en valor i promoure els comuns urbans a la ciutat des de l'Ajuntament de Barcelona.
- Incentivar, acompanyar i donar suport a processos d'experimentació en recursos de titularitat pública i utilitats col·lectives, sempre i quan es garanteixi un ús social i participatiu d'aquest recurs i una gestió col·lectiva, ciutadana i comunitària que persegueixi el bé comú.
- Consolidar un marc institucional i regulatori que permeti i incentivi projectes d'ús i gestió comunitària. Un marc que a més reconegui la naturalesa autogestionària d'aquests projectes, protegeixi el seu valor i permeti el seu ple desenvolupament.

El programa es concreta en els següents **resultats esperats**:

1. Establir la definició d'uns principis i criteris comuns, així com eines i procediments que donin coherència i transparència a les diferents actuacions municipals en relació a l'ús i la gestió del patrimoni públic amb participació ciutadana.

2. Constituir i posar en funcionament la Taula de Patrimoni Ciutadà, que es concep com a un òrgan intern municipal de caràcter col·legiat que assegurí la coordinació de les unitats més significatives vinculades a la cessió de béns patrimonials municipals a entitats sense ànim de lucre.
3. Renovar el pacte, en forma de conveni de cessió temporal de patrimoni, entre l'Ajuntament de Barcelona i els col·lectius per a l'ús i la gestió comunitària de patrimoni públic, adaptant - lo al nou marc de Patrimoni Ciutadà
4. Disposar d'un cens i un catàleg públic, accessible i transparent de béns susceptibles de formar part del programa de Patrimoni Ciutadà
5. Posar en marxa un nou espai de governabilitat, participat per la ciutadania, que faci seguiment del Programa de Patrimoni Ciutadà i garanteixi el compliment dels criteris i principis acordats.
6. Disposar d'una oficina tècnica que dinamitzi i faciliti el desplegament del Programa de Patrimoni Ciutadà, garantint la coordinació i comunicació entre els diferents agents implicats (tant de ciutadania com institucionals).

El següent esquema dibuixa el que hauria de suposar el desplegament del programa de Patrimoni Ciutadà

Patrimoni Ciutadà

Cessió de béns patrimonials de titularitat pública (edificis / locals / solars) a entitats sense ànim de lucre per al seu ús i gestió de forma comunitària

Taula Patrimoni Ciutadà

Instrument administratiu per a la cessió del patrimoni (format per diferents àrees de l'ajuntament) sota criteris d'adjudicació compartits, i amb un procediment clar i transparent.

- Verd Comú
- Solars
- Locals

Conveni Renovat

Pacte renovat entre comunitats i ajuntament, per a l'establiment de les cessions i del seu seguiment.

Balanç Comunitari

Eina d'auto-avaluació basada en la metodologia de Balanç Social que ajudi a mesurar l'impacte en la comunitat

Catàleg Patrimoni Ciutadà

Oficina Patrimoni Ciutadà

Òrgan de Participació

Òrgan participat per les entitats i col·lectius per dotar de control ciutadà, seguiment i governança democràtica el programa de Patrimoni Ciutadà.

03.1 Taula de Patrimoni Ciutadà

La Taula de Patrimoni Ciutadà es concep com a un òrgan intern municipal de caràcter col·legiat que assegurí una coordinació de les unitats més significatives vinculades a la cessió de béns patrimonials municipals a entitats sense ànim de lucre.

Aquest òrgan ha de garantir la coordinació d'aquestes cessions, així com impulsar el desenvolupament d'una política de promoció del Patrimoni Ciutadà a través de la definició d'uns criteris comuns que donin coherència a les diferents actuacions municipals en relació a la gestió i ús comunitaris de patrimoni municipal.

La Taula de Patrimoni Ciutadà es coordinarà amb les diferents àrees i districtes, centralitzant les demandes ciutadanes i d'entitats sense ànim de lucre per l'ús i la gestió de patrimoni públic, i decidint de forma col·legiada sobre aquestes demandes, en funció dels criteris que s'estableixin (veure 3.2).

La Taula de Patrimoni Ciutadà, juntament amb la Direcció de Democràcia Activa, s'encarregaran a més del desenvolupament d'un marc institucional i normatiu que permeti i incentivi iniciatives ciutadanes d'ús i gestió comunitàries del patrimoni públic municipal, ampliant el marc de les polítiques existents, generant un nou programa, de Patrimoni Ciutadà, que a més reconegui la naturalesa autogestionària d'aquests projectes, protegeixi el seu valor i permeti el seu ple desenvolupament.

La Taula està constituïda pels següents membres:

- *Presidència: Comissionat de Participació i Democràcia Activa o persona en qui delegui.*
- *Secretaria: Tècnic/a de la Direcció de Democràcia Activa i Descentralització.*
- *Gerència de Presidència i Economia o persona en qui delegui.*
- *Director/a de Democràcia Activa i Descentralització o persona en qui delegui.*
- *Director de Patrimoni i Inversions o la persona en qui delegui.*
- *Director/a de Gestió Econòmica de Patrimoni o la persona en qui delegui.*
- *Dos Gerents/es de districtes.*
- *Un/a representant de l'Àrea de Drets Socials.*
- *Un/a representant de l'Àrea d'Ecologia Urbana.*
- *Un/a representant del Institut de Cultura de Barcelona.*
- *Un/a representant de l'Àrea d'Economia Social i Solidària.*
- *Un/a Representant de la Gerència Municipal*

A les reunions de la Taula podran assistir, per invitació o per sol·licitud de participació, qualsevol altre Unitat municipal així com, quan es consideri convenient, tècnics o representants d'organitzacions sense ànim de lucre. Es requerirà així mateix la participació d'aquelles unitats, especialment districtes, on es situï el patrimoni públic a discussió en un moment determinat.

La coordinació i convocatòria de la Taula recau en la Direcció de Democràcia Activa i Descentralització.

Les funcions de la Taula de Patrimoni Ciutadà són:

1. *Coordinar i realitzar el seguiment de les actuacions relacionades amb el Programa Patrimoni Ciutadà.*
2. *Impulsar el Programa de Patrimoni Ciutadà, acompanyant les pràctiques comunitàries, a partir del desenvolupament d'un marc institucional i normatiu que*

permeti i incentivi iniciatives ciutadanes d'ús i gestió comunitàries del patrimoni públic municipal, ampliant el marc de les polítiques existents. Amb tal objecte podrà convocar espais de treball amb entitats sense ànim de lucre i assessores en l'àmbit jurídic i comunitari.

3. Valorar les demandes rebudes de les entitats i/o associacions en relació als criteris de retorn social, transparència, equitat i democràcia acordats en la Taula de Patrimoni Ciutadà.

4. Informar les propostes d'adjudicació de patrimoni públic municipal.

5. Elaborar un pla d'avaluació del Programa de Patrimoni Ciutadà.

6. Donar retorn i resoldre qualsevol dubte o suggeriment que es pugui formular des de les diferents unitats de l'Ajuntament així com des d'entitats del teixit social.

7. Elaborar un informe anual dels resultats de la Taula de Patrimoni Ciutadà.

La Taula de Patrimoni Ciutadà farà seguiment de totes les adjudicacions de Patrimoni Municipal a entitats sense ànim de lucre per al seu ús i gestió comunitàries, i per tal efecte es dotarà d'un protocol d'adjudicació i avaluació, i d'un sistema de criteris i indicadors per l'avaluació de les sol·licituds i el seguiment de les cessions de patrimoni municipal a entitats sense ànim de lucre.

La Taula vetllarà també per l'elaboració d'un Catàleg de Patrimoni Ciutadà que, partint d'un cens de patrimoni, reculli el patrimoni públic en règim de cessió d'ús o gestió participada per la ciutadana, així com aquell patrimoni susceptible d'esdevenir Patrimoni Ciutadà. La Taula haurà de garantir el manteniment d'aquest catàleg de forma actualitzada a partir d'un sistema de registre de cessions i altres fórmules d'ús i gestió ciutadana de patrimoni públic municipal.

Estat: En funcionament

03.2 Criteris i balanç comunitari

El Programa de Patrimoni Ciutadà d'ús i gestió comunitàries es dotarà d'un seguit de criteris o principis que defineixin aquesta gestió comunitària. Aquests criteris o principis rectors han de permetre definir, avaluar i justificar que estem davant d'un ús social, obert i participatiu d'un recurs col·lectiu gestionat democràticament i comunitàriament per entitats i projectes que persegueixen el bé comú.

Els criteris suposen així mateix el marc per **regular el mecanisme d'accés i de cessió d'aquests recursos públics**, així com construir un nou mecanisme d'autoavaluació a mode de Balanç Comunitari, consensuat amb les pròpies comunitats protagonistes de les experiències de gestió comunitària, que faciliti el seguiment d'aquestes experiències i l'([auto])avaluació del seu impacte de forma que ajudi a mesurar la tasca comunitària.

S'ha posat en marxa un grup de treball amb la Xarxa d'Espais Comunitaris, liderat per algunes entitats que dins del marc de la gestió cívica s'identifiquen amb el concepte i les pràctiques que comporta la gestió comunitària. S'han realitzat diverses reunions de treball i un primer taller obert a altres entitats de la XEC, Pla BUIITS i casals de barri sota gestió cívica, per identificar les pràctiques que responen als principis que definirien l'ús i gestió comunitàries. Aquestes pràctiques es situen en les categories que es detallen en el següent quadre:

Arrelament al territori (interacció projecte ↔ territori)	• Orientació al barri (El barri a l'entitat) • Treball en xarxa/Intercooperació • Implantació en el barri (L'entitat al territori)
Impacte i retorn social (capital comunitari)	• Conscienciació social i incidència • Apoderament • Foment de l'associacionisme (xarxes) • Responsabilització de la gestió de necessitats en clau col·lectiva • Foment de l'economia cooperativa, social i solidària (altres economies, mercat social)
Democràcia i Participació (implicació presa decisions)	• Participació • Espais de decisió / Democràcia Interna • Comunicació / Informació • Transparència / Rendició de comptes • Autonomia / Autogestió
Cures de les persones, processos i de l'entorn	• Equitat de gènere (perspectiva feminista) • Cohesió social (Gestió discriminació i integració) • Dignitat laboral • Sostenibilitat col·lectiva • Sostenibilitat ambiental

Aquest treball segueix, encara conjuntament, per poder identificar indicadors que ajudin a avaluar i mesurar l'impacte d'aquestes pràctiques, tant pel que fa a la seva dimensió reproductiva com d'impacte en l'entorn. El treball ha de resultar en la construcció conjunta d'una metodologia que permeti avaluar el grau d'assoliment dels criteris/principis que caracteritzen la gestió comunitària. Aquesta metodologia prendrà la forma de Balanç Comunitari, partint de l'experiència i eines construïdes per la Xarxa d'Economia Social i Solidària (XES) al voltant del Balanç Social. L'objectiu és que el Balanç

Comunitari sigui una eina produïda per les pròpies comunitats i col·lectius protagonistes dels projectes d'us i gestió comunitària de béns i serveis públics municipals.

En el marc dels nous "pactes" (convenis) entre l'Ajuntament de Barcelona i les entitats, els resultats d'aquest Balanç comunitari han de poder substituir els informes de seguiment i memòries que ara es requereixen a les entitats per justificar la cessió de béns i la concessió de la gestió de serveis.

Aquests criteris i la eina de Balanç Comunitari haurien de poder ser compartits entre Patrimoni Ciutadà i Gestió Cívica o d'altres experiències de gestió comunitària de béns i serveis públics.

Estat: En procés d'elaboració de forma conjunta amb la ciutadania.

03.3 Conveni de Patrimoni Ciutadà

Es construeix un nou pacte entre comunitats o col·lectius i l'Ajuntament, a partir d'un renovat model de conveni que, més enllà d'establir els termes formals del pacte (drets i obligacions de l'entitat a qui es fa la cessió i de l'Ajuntament, terminis de vigència de la cessió, procés i espai de coordinació de seguiment, causes d'extinció del conveni, etc.), es construeix sota els principis de coresponsabilitat i reconeixement del valor de l'autogestió per part de les comunitats d'allò públic. L'objectiu és que les cessions de béns patrimonials a entitats sense ànim de lucre es facin seguint un mateix model de conveni (adaptat a cada casuística).

Estat: En procés d'elaboració els primers convenis per casos de cessió de solars.

03.4 Cens i Catàleg de Patrimoni Ciutadà

Per poder dinamitzar el Programa de Patrimoni Ciutadà és necessari que la ciutadania tingui coneixement de quins recursos públics poden ser susceptibles d'incorporar - se al programa. Per tal efecte des de l'Àrea de Patrimoni de l'Ajuntament de Barcelona es realitza un cens de solars (parcel·les sense edificar) i immobles de propietat municipal que estan sense ús assignat en el curt termini. Aquest cens s'hauria de completar amb la relació de béns patrimonials de propietat municipal que estan cedits a entitats sense ànim de lucre (i altres agents socials i econòmics). Els districtes de Nou Barris i Ciutat Vella, juntament amb Patrimoni, han iniciat l'elaboració d'aquest cens.

A partir del cens de béns immobles i solars disponibles (susceptibles de cessió) i cedits per part de l'ajuntament a entitats sense ànim de lucre i altres agents socials i econòmics, s'elaborarà un catàleg, transparent i accessible a la ciutadania, obrint vies per a la proposta ciutadana o el mapeig participatiu dels espais.

**Estat: Cens de solars finalitzat i cens de locals cedits en procés.
Catàleg pendent de definir.**

03.5 Governança de Patrimoni Ciutadà

Es proposa treballar l'apoderament de la ciutadania envers els seus béns, incorporant - la en la governabilitat de la proposta de Patrimoni ciutadà d'ús i gestió comunitàries, pel que es proposa la creació d'un òrgan de governança del programa de Patrimoni ciutadà, participat per la ciutadania (representatiu de les experiències de gestió comunitària) que vetllés pels interessos de la comunitat organitzada en relació als béns comuns. Un òrgan de caràcter participatiu amb un important component ciutadà, en que es trobin representats tots els interessats, i que pugui exercir d'òrgan de representació en aquest àmbit tant important de la convivència i la gestió municipals.

Aquest òrgan tindria la responsabilitat de donar seguiment i avaluar el grau d'aplicació dels principis del Programa de Patrimoni Ciutadà, així com d'elaborar dictàmens en relació a possibles reclams conflictius sobre un bé determinat (quan hi hagi més d'una entitat que reclami la cessió d'un mateix bé patrimonial).

Estat: Pendent de definir.

3.6 Oficina tècnica

Es posarà en marxa una oficina tècnica que tindrà la funció de coordinar, sistematitzar i dinamitzar el Programa de Patrimoni Ciutadà d'ús i gestió comunitàries, i en particular de la Taula de Patrimoni Ciutadà (convocatòries, informació necessària per la presa de decisions, actes, etc.). Aquesta oficina tècnica hauria de rebre les propostes que la ciutadania i els col·lectius facin arribar a l'Ajuntament, fonamentalment a través dels Districtes (més enllà que els districtes actuen com a portes d'entrada per part de la ciutadania, aquestes propostes han de vehicular - se internament a través d'aquesta oficina), per la cessió de béns patrimonials, per elevar - les, a partir dels formularis i eines que correspongui, a la Taula de Patrimoni Ciutadà. Està situada orgànicament a la Regidoria de Participació i Districtes (Dir. de democràcia activa i descentralització).

Estat: Pendent de definir.

comuns

urbans